

Тетяна Петрівна Медвідь,
мол. наук. співробітник НБУВ

Систематизація бібліотечно-інформаційних баз даних з питань сільського господарства як можливість відображення нових знань галузі

У статті йдеться про удосконалення робочих таблиць НБУВ розділу «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки». Встановлено, що доповнені робочі таблиці відрізняються від базових таблиць ступенем деталізації окремих підрубрик, зокрема, вони інформують про нові знання сільськогосподарської галузі.

К л ю ч о в і с л о в а: індексування, робочі таблиці, Рубрикатор НБУВ, систематизація, сільськогосподарська наука.

The article deals with improving the working tables of the NBUV section «P Agriculture and Forestry. Agricultural and forestry sciences.» It is conjectured that supplemented worksheets differ from the basic ones by the detail degree of some headlines and highlight information on new knowledge in the agricultural branch.

К е у в о р д s: indexing, worksheets, NBUV Categories, systematization, agricultural science.

Сьогодні усім зрозуміло, що для ефективного функціонування, розвитку вітчизняної науки необхідно сформувати потужний науково-інформаційний простір. Щоб досягти цієї мети, потрібно вирішити комплекс проблем, пов'язаних з процесами накопичення, зберігання і розповсюдження наукової інформації. Саме ця робота є пріоритетом у діяльності наукових бібліотек країни, у т. ч. НБУВ. Якщо говорити про сільськогосподарську науку, то для того, щоб деталізовано відобразити всю інформацію сільськогосподарської галузі знань і покращити її пошук, необхідно постійно вдосконалювати структуру робочих таблиць розділу «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки» Рубрикатора НБУВ (далі РНБУВ). Зусилля у цьому напрямі сприятимуть чіткому відображенню всіх реалій АПК, максимальній уніфікації систематизації, підвищенню точності, повноти і швидкості пошуку інформації, а у кінцевому підсумку забезпечить високу якість обслуговування користувачів бібліотеки. Тому об'єктом даного дослідження є розділ «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки», робочі таблиці РНБУВ. Предметом – особливості процесу доповнення розділу «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки» новою інформацією та її відображення у робочих таблицях РНБУВ.

Здобувши політичну незалежність, наше суспільство опинилося перед необхідністю глибо-

ких перетворень у всіх сферах життєдіяльності. Одними з першочергових постали питання розбудови вітчизняної науки й освіти відповідно до європейських стандартів. Адже саме від цих чинників залежить майбутнє України, яка розбудовує національну економіку на ринкових засадах і прагне входження до світового інформаційного простору як самостійна європейська держава. Нарощування обсягів інформації, її впорядкування є однією із головних умов розвитку будь-якої сфери людської діяльності. Хоча для виконання цієї умови, у першу чергу, потрібний потужний науково-інформаційний простір [3, с. 243–246].

Зазначене сповна стосується і агропромислового комплексу (АПК) України, який є одним з основних у народному господарстві. Саме тому держава у законодавчому порядку визначила завдання: «перетворення АПК на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому і зовнішньому ринках сектор економіки держави» [5].

Серед чинників стабільного функціонування сільського господарства, особливо в умовах реформування, можна вважати науково-інформаційне та бібліотечне забезпечення галузі [7, с. 40–44]. Для досягнення мети потрібно вирішити комплекс проблем, пов'язаних з процесами накопичення, зберігання і розповсюдження наукової інформації у нових умовах. На ці проблеми було звернуто увагу і у комітеті з питань культури і духовності Верховної Ради України при опрацюванні проекту Закону України «Про концепцію

розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» [8].

Найактивнішу участь у цьому процесі мають брати наукові бібліотеки, оскільки вони є провідною ланкою соціальних інститутів, що забезпечують суспільству доступ до наукової інформації як на паперових, так і на інших носіях [16, с. 125–127]. Саме в наукових бібліотеках зосереджена аграрно-тематична частина інформаційно-бібліотечного ресурсу, яким володіє наша держава [13]. Це повною мірою стосується і Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, головним завданням якої є формування, збереження і забезпечення доступу до інформаційних ресурсів, що задовольняють суспільні, наукові, професійні і навчальні потреби.

Свою роль в інформаційно-бібліотечному забезпеченні і розвитку сільськогосподарської галузі знань наукові бібліотеки вбачають, насамперед, у створенні власних інформаційних ресурсів з використанням нових комп'ютерних технологій і всесвітньої мережі Інтернет. Вся інформація щодо фондів НБУВ зосереджена в Генеральному систематичному каталозі (СК), який є найважливішим довідковим апаратом бібліотеки [1, с. 152–158]. При постійному зростанні кількості документів виникає критичне становище, котре загрожує ускладненням пошуку інформації. Тому оброблення документів шляхом систематизування є важливим кроком до ефективного пошуку і використання інформації.

Процес систематизування – один з найскладніших процесів бібліотечної роботи. Він здійснюється з метою групування бібліографічних записів у систематичному каталозі, а також для систематичної розстановки документів на полицях. Іншими словами, систематизація документів – це визначення класифікаційного індексу твору друку або іншого документа відповідно до його змісту за таблицями певної бібліографічної класифікації [14, с. 7].

В Україні широко використовуються дві класифікаційні системи: Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) і Універсальна десяткова класифікація (УДК). Систематизація документів у НБУВ здійснюється за робочими таблицями, побудованими на основі випусків ББК для наукових бібліотек.

За визначенням О. О. Сербіна, «ББК – це інформаційно-кумулятивна система відповідно заіндексованих понять та значень, базована на класифікації наук, вона представлена розгалуженою системою таблиць різноманітної деталізації» [9, с. 66–76]. За допомогою цієї класифікації можна систематизувати літературу та інші джерела інформації з будь-якої

галузі знань (гуманітарної, технічної, природничої), у т. ч. і з сільськогосподарської.

Кожен випуск ББК присвячено певному розділу знань. Так, випуск XII, виданий 1961 р., присвячений розділу «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки».

З розвитком сільськогосподарської галузі розділ «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки» зазнав істотних змін і доповнень. Це спонукало спеціалістів відділу систематизації до вдосконалення існуючих робочих таблиць та створення відповідного розділу в межах РНБУВ. Зауважимо, що РНБУВ – це систематизовано-упорядкований перелік щодо індексованих лінгвістично означених понять, знань та процесів [10].

У розділі РНБУВ «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки» зосереджено інформацію про документи сільськогосподарської галузі знань. Структура розділу складається з двох тісно пов'язаних між собою і водночас різних за характером виробництва галузей народного господарства – сільське і лісове господарство.

Даний розділ має 8 підрозділів:

П0 Природничо-наукові та технічні основи сільського господарства;

П1/2 Рослинництво;

П3 Лісове господарство;

П4 Захист рослин;

П5/6 Тваринництво;

П7 Мисливське господарство. Рибне господарство;

П8 Ветеринарія;

П9 Сільське і лісове господарство окремих територій.

У підрозділах П1–П4 зосереджені дисципліни, об'єктом вивчення яких є рослини, а у підрозділах П5–П6 – тварини.

Кожний підрозділ має велику кількість рубрик і підрубрик. У процесі роботи з розділом було відкрито нові підрозділи та рубрики, деталізовано майже всі підрубрики. Такі зміни спричинило стрімке накопичення нової інформації. Тематику (зміст) нових надходжень неможливо було повністю розкрити за допомогою існуючих робочих таблиць. Тому виникла необхідність їх доповнення і деталізації. Робочі таблиці, як відомо, мають містити максимально повний перелік індексів (які є готовими класифікаційними рішеннями) і методичних вказівок. Це сприяє покращенню організації довідково-пошукового апарату,

підвищенню точності, повноти і швидкості пошуку інформації [14, с. 7].

Наприклад, підрозділ «П03 Ґрунти. Ґрунтознавство» складався із п'яти рубрик:

- П031 Ґрунтознавство;
- П032 Процеси, властивості та будова ґрунту;
- П033 Класифікація ґрунту;
- П034 Типи ґрунту;
- П035 Географія та картографія ґрунту.

У наш час помітно збільшився обсяг надходжень видань, присвячених проблемам забруднення, деградації ґрунтів і т.д. Для відображення даної тематики у каталогах бібліотеки систематизатори прийняли рішення про розширення підрозділу «П03 Ґрунти. Ґрунтознавство». Зокрема, було утворено одну нову рубрику «П038 Охорона ґрунтів» і 27 нових підрубрик: «П031.82 Мікрофлора і мікрофауна у ґрунтоутворенні»; «П031.821 Мікрофлора у ґрунтоутворенні»; «П031.822 Мікрофауна у ґрунтоутворенні»; «П034.4 Деградація ґрунту»; «П034.29 Ґрунти урбанізованих ландшафтів»; «П038.1 Очищення ґрунтів»; «П035.8 Екологія ґрунтів» і т.д.

Значних змін і доповнень зазнав також підрозділ «П07 Механізація і електрифікація сільського господарства. Авіація в сільському господарстві». А у рубриці «П071 Механізація галузей сільського господарства» повністю було змінено підрубрики. Нові підрубрики утворювалися шляхом приєднання до індексу П071 частини індексу із підрубрик П1 – П6. Наприклад, маючи підрубрику «П071 Механізація галузей сільського господарства», додаємо до неї індекс підрубрики «П195 Зрошувальні землі» (тільки без літери П) і отримуємо нову підрубрику «П071.195 Механізація зрошувальних земель». Таким чином було утворено нові підрубрики, в яких збирається література з механізації практично всіх галузей сільського господарства: «П071.665 Механізація свинарства»; «П071.660 Механізація скотарства» тощо.

Значні зміни і доповнення відбулися у підрозділі «П1/2 Рослинництво». Тепер він складається з двох головних рубрик: «П1 Загальне рослинництво» (література з рослинництва загального змісту) і «П2 Спеціальне рослинництво» (література спеціального змісту: польові, кормові овочеві, плодові та інші культури).

Останнім часом вчені почали приділяти велику увагу новій галузі молекулярної біології – генетичній інженерії. Це спонукало до відкриття нової підрубрики «П131.9 Генетична інженерія». Наприклад, нині масового поширення у господарюванні набули різні кормові культури, які раніше

мало використовувалися для годівлі тварин. Щоб відобразити їх у схемах робочих таблиць, рубрику «П222 Кормові культури», по мірі надходження документів, було поділено на такі підрубрики:

- «П222.31 Турнепс»;
- «П222.32 Кормові буряки»;
- «П222.33 Кормова бруква»;
- «П222.34 Топінамбур (земляна груша)»;
- «П222.35 Кормова морква».

Аналогічним чином було поділено рубрику «П222.4 Кормові баштанні культури» на 4 підрубрики:

- «П222.41 Кормові гарбузи»;
- «П222.42 Кормові кавуни»;
- «П222.43 Кормові кабачки»;
- «П22.49 Інші кормові баштанні культури».

Було також введено нову рубрику: «П223.1 Коношина», яку фахівці доповнили 4 підрубриками.

Велику роботу з удосконалення робочих таблиць проведено у розділі «П3 Лісне господарство. Лісогосподарські науки». Тут відкрито 2 нові підрубрики:

- «П327.1 Радіоекологія лісних порід»;
- «П346 Лісна рекультивация земель».

Детально розроблено підрозділ «П343.14 Механізація робіт з лісорозведення та лісовідновлення», який раніше складався лише з однієї підрубрики. Тепер він налічує 7 підрубрик. Істотно деталізовано і підрозділ «П343.2 Машини і знаряддя для лісового господарства», який тепер містить 10 підрубрик.

Найбільших змін зазнав підрозділ «П5/6 Тваринництво» і «П8 Ветеринарія».

У підрозділі «П5 Загальне тваринництво», насамперед, було конкретизовано рубрику «П531 Генетика сільськогосподарських тварин». Раніше вона складалася із двох підрубрик і цього було недостатньо для детального розкриття тематики праць з генетики. Для поліпшення ситуації у робочих таблицях відкрили 8 нових підрубрик:

- «П531.4 Генетика окремих ознак с.-г. тварин»;
- «П531.46 Морфологічні ознаки»;

«П531.47 Біохімічні та фізіологічні ознаки». У свою чергу, ця рубрика була поділена ще на 4 підрубрики і т.д.

Аналогічних доповнень зазнав і підрозділ «П54 Годівля та утримання тварин». Тут було утворено 7 нових підрубрик.

На основі прийнятих методичних рішень перероблено структуру підрозділу «П8 Ветеринарія». Його змінено за аналогією розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки». Нині структура цього

підрозділу – це 10 головних рубрик, до складу яких входить 28 підрубрик.

Ми навели далеко не весь перелік змін і доповнень до розділу «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки». Проте, яким би чином не змінювалася тематика надходжень з відповідних галузей знань, у будь-якому випадку індекси повинні бути повними, чіткими, нести у собі якнайбільше інформації про документ.

Отже, з вищесказаного можна зробити висновки. Для удосконалення бібліотечно-інформаційної системи, яка відповідає за розповсюдження і зберігання інформації, необхідні: якісне оновлення наукового змісту робочих таблиць класифікації; вдосконалення методів і прийомів класифікації; чітке систематизування всього документного потоку; вдосконалення апарату робочих таблиць НБУВ, розширення, доповнення та відкриття нових рубрик, редагування карткового та електронного систематичних каталогів у рамках створення РНБУВ.

Лише при виконанні цих умов розділ «П Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські і лісогосподарські науки» РНБУВ відповідатиме реаліям АПК, чітко відображатиме галузі сільськогосподарської науки, а також міститиме максимально повний перелік індексів і методичних вказівок. Все це у комплексі сприятиме максимальній уніфікації систематизації, підвищенню точності, повноти і швидкості пошуку інформації, а у кінцевому підсумку забезпечить високу якість обслуговування користувачів бібліотеки.

Список використаних джерел

1. *Багрій І. І.* Систематичний каталог у системі інформаційних ресурсів наукової бібліотеки / І. І. Багрій, І. А. Зарічняк // *Наук. праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. – К., 2000. – Вип. 5. – С. 152–158.
2. Библиотечно-библиографическая классификация : табл. для науч. б-к. Вып XII. П Сельское и лесное хозяйство. Сельскохозяйственные и лесохозяйственные науки / сост. Ю. Б. Азарова [и др.] ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина [и др.]. – М., 1961. – 203 с.
3. *Головенко В. І.* Системний підхід впровадження інноваційних технологій у процесі комплектування бібліотечних фондів ДНСГБ НААН // *Історія освіти, науки і техніки в Україні* : матеріали VI Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, 27 трав. 2011., м. Київ / НААН, ДНСГБ ; редкол : В. А. Вергунов та ін. – К., 2011. – С. 243–246.
4. *Дерлеменко В. В.* Система розповсюдження сільськогосподарської науково-технічної інформації в Україні: створення вітчизняної концептуальної моделі: дис... д-ра пед. наук: 07.00.08 / Харківська держ. академія культури. – Х., 2005. – С. 3–4.
5. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2006. – № 1. – С. 17.
6. *Зарічняк І. А.* «Рубрикатор НБУВ» як пошукова мова АБІС НБУВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/zarichnjak_i_gubrikator_nbuv_jak_poshukova_mova_abis_nbuv/44 – Назва з екрана. – Дата перегляду : 14 вересня 2011 р.
7. *Пархоменко В. Д.* Підходи до формування і використання національних інформаційних ресурсів науково-технічної інформації / В. Д. Пархоменко, А. П. Гончаренко, О. П. Пархоменко // *НТІ*. – 2002. – № 3. – С. 40–44.
8. Проект Закону України «Про концепцію розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні» / авт. В. Б. Шкляр, В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко, О. М. Московенко, В. В. Ковбасюк; Комітет освіти і духовності Верховної Ради України за № 5035 від 26.01.2004 р. – К., 2004. – 22 с.
9. *Сербін О. О.* Бібліотечно-бібліографічні класифікації: історична еволюція та сучасні тенденції розвитку / НАН України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського / О. С. Онищенко (наук. ред.). – К., 2009. – 139 с.
10. *Сербін О. О.* «Рубрикатор НБУВ» : історія започаткування та структурний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19523130> – Назва з екрана. – Дата перегляду: 2 вересня 2011 р.
11. Систематизация документов : Общие требования : инструкт.-метод. указания / сост. Э. Р. Сукиасян, ред. Н. П. Игумнова ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина, отд. сист. и предм. кат. – М., 1985. – 68 с.
12. Систематический каталог : практ. пособие / сост. Э. Р. Сукиасян ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Кн. палата, 1990. – 182 с.
13. Створення бібліографічної бази даних «Сільськогосподарська україніка»: проблеми та перспективи / С. А. Сова; ЦНСГБ УААН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/stvorennja_bibliografichnoji_bazi_danikh_silskogospodarska_ukrajnika_problemi_ta_perspektivi/4-1-0-566 – Назва з екрана. – Дата перегляду: 2 вересня 2011 р.
14. Таблиці територіальних типових поділів (Рубрикатор Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського) / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005.
15. *Щербань М. М.* Електронні бібліотеки – інформаційне забезпечення науки і освіти в XXI столітті // *Історія освіти, науки і техніки в Україні* : матеріали VI Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, 27 трав. 2011, м. Київ. – С. 259–261.
16. *Щиголь Г. С.* Діяльність сільськогосподарських бібліотек ВНЗ та НДУ у галузі національної сільськогосподарської бібліографії (2001–2008) / Г. С. Щиголь, Ю. І. Лазоренко // *Національна сільськогосподарська бібліографія як складова програми інформатизації аграрної галузі України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 2009 р. / УААН ДНСГБ. – К., 2009. – С. 125–127.